

Hermeneutika a věda o životě

Pavel Kouba

1.

O hermeneutice v užším slova smyslu řeč vlastně nebude, nebo jen okrajově. Soustředím se na dvě důležité otázky, před něž nás staví Markošova kniha *Tajemství hladiny*¹. Za prvé je to její celkový záměr využít hermeneutiku k adekvátnějšímu uchopení živého organismu, tj. použít model interpretace jako klíč pro výklad toho, co vůbec znamená „být živý“. Druhou otázkou, podstatnou i v širších souvislostech, třebaže se jí autor tematicky věnuje jen v prvních oddílech, je úvaha o možnosti využít hermeneutické inspirace k reformě vědeckého přístupu nejen k fenoménu života, nýbrž ke skutečnosti vůbec. Vodítkem této úvahy je otázka, zda a za jakých podmínek by mohlo dojít k nalezení společného rámce pro poznání přírodovědné i humanitní, ke spojení lidského vědění v jeden celek.

Společným jmenovatelem obou linií je kritika vědeckého objektivismu, tedy snahy redukovat skutečnost na obecné nebo opakující se procesy určované jednoznačnou kauzalitou, na objektivitu ve smyslu neměnnosti nebo přinejmenším uspořádanosti stálými principy a zákony. Výklad se vymezuje vůči vědě jako vědě o nutném, o tom, co se nemůže nedít. Z hlediska takové vědy je veškerá nahodilost jenom výrazem dočasné omezenosti, neúplnosti toho, co jsme schopni poznat. K tomuto pojetí vědy, jak je v knize exponováno a jak je všichni dobře známe, patří i to, že lidská zkušenost sama, tj. člověk jakožto bytost *poznávající*, do vědeckého obrazu světa nepatří. Skutečnost, jak ji zkoumá věda, je nezávislá na tom, zda ji poznáváme, takže poznávající vědomí stojí nutně mimo ni: poznání světa

¹ Anton Markoš, *Tajemství hladiny. Hermeneutika živého*. Praha, Vesmír 2000, Edice Medúza, sv. 11, 366 str.

není jeho součástí. Do světa patří pouze to, co je objektivně, vposled matematicky uchopitelné a vykazatelné. Věda proto není jeden z prostředků poznání, nýbrž prostředek jediný.

Autor vychází za prvé z faktu, že se tato věda nachází – přinejmenším od minulého století – v krizi. S rostoucím významem dějinnosti, jak v podobě rozvoje historických věd, tak v podobě historizace některých věd přírodních, se objevuje a stále prohlubuje rozdíl mezi vědami přírodními a historickými. Otázkou je, co tento rozdíl znamená a jak ho překlenout. Autor v této souvislosti zmiňuje dvě hypotetické cesty, jak lidské vědění sjednotit: konsekventní objektivismus, který se mu jeví jako slepá ulička, anebo možnost sjednotit vědění na základě přístupu „hermeneutického“, kterou, myslím, nevylučuje, i když ji výslovně příliš nerozvádí. Důležitější než otázka potenciální jednoty a jejího dosahování je však, jak se ještě ukáže, otázka po tom, co existence dvojího typu věd vůbec *znamená*.

Vedle prokazatelné a dlouhodobé krize věd týkající se jejich základů je druhým hybným motivem Markošových úvah očividná neschopnost experimentálního typu věd uchopit živé bytosti v tom, co je pro ně specifické, v čem se liší od neživých těles nebo od neživé matérie. Tento druhý motiv úzce souvisí s prvním: experimentální přírodní věda, která nechává stranou děje jedinečné, v nejširším slova smyslu „historické“, není s to uchopit živou bytost, protože život znamená mimo jiné nejen schopnost se vyvíjet, ale dokonce se zásadním způsobem měnit, tvořit sebe sama. Velká část konkrétních dílčích analýz Markošovy knihy je založena na polemice s představou, že by geny byly jakýmsi programem, souborem objektivně daných příčin, které by vysvětlovaly nejenom vznik, ale i chování živých bytostí, celek jejich existence v její jedinečné podobě. Právě nedostatečnost, neuspokojivost experimentální objektivistické biologie v tomto bodě podněcuje autora k tomu, aby za pomoci hermeneutiky hledal vědu, která bude schopná uchopit život v jeho svébytnosti, která bude podstatným způsobem práva rozdílu mezi živým a neživým.

2.

Inspirací, kterou si autor pro formulaci vztahu mezi genomem a organismem přináší z oblasti hermeneutického myšlení, je náhled, že každá interpretace je vždy součástí již existujícího kontextu, že neexistuje žádné „čisté“ poznání, poznání z pozice mimo svět; interpretace je obměna něčeho, v čem už vždy stojíme, co má svou historii a své danosti. Nega-

tivním východiskem je naproti tomu představa organismu jako produktu určitého programu, který je vůči organismu samému vnější a který ho přísně kauzálně řídí. Autor neklade důraz na to, zda je toto kauzální řízení chápáno geneticky nebo evolučně v darwinistickém smyslu, tzn. jako přizpůsobování se nahodilým danostem. V obou případech mu schází to, co je pro něho podstatné: sebevztah, sebeorganizace života, který se intencionálně vztahuje k výkonu svého bytí. Organismus není pravidly ani náhodami řízen: vztahuje se k nim, organizuje se „napříč“ jimi, dává jim nějaký smysl. Vývoj tedy není něco, co by bylo řízeno zvenčí systémem příčina – účinek, je to vždy aktivní uchopení určitého vlivu, musí tu vždy být kontext, který podnět, informaci nebo impuls přijímá a vykládá.

Jádro toho, s čím Markoš přichází jako s novým pojetím organismu, se dá shrnout jeho vlastní formulací, že organismus je napětí mezi zápisem (genomem) a tvarem (tělem). Život organismu není proto zvenčí řízený opakovatelný proces, jímž by byla podoba organismu dána, nýbrž děj, ve kterém je podoba organismu v tomto napětí *vydobyta*. Konkrétně to znamená, že genom zapsaný v DNA je „čten“, a to tělem, které má vlastní historii, vlastní stabilitu, a tvoří tedy autonomní kontext. To znamená, že existuje svébytný příjemce oněch „povelů“ genetického zápisu, příjemce, který jim rozumí, to jest určitým způsobem si z nich vybírá vzhledem ke své historii a k tomu, co potřebuje.

Tento vztah, kterému můžeme zatím s autorem říkat „čtení“, je exponován z různých úhlů, v různých souvislostech a v mnoha podobách. Tyto mnohotvárné náběhy lze shrnout do dvou základních tezí: v tomto vztahu mohou podobné morfologie těla vznikat na základě velmi různých genetických zápisů a na druhé straně mohou z týchž genetických zápisů vznikat velmi odlišné morfologie, různé podoby těl. Na jiných místech je řeč o tom, že různé proteiny mohou plnit tutéž funkci a naopak týž protein může vystupovat v úplně různých funkcích, nebo že určitá materiální podstata vede k různým formám a naopak podobných forem že je dosahováno ze zcela odlišných výchozích stavů matérie. Jestliže je genetická výbava mnohem bohatší než realizované morfologie a naopak vzniklé morfologie daleko bohatší než genetická výbava, znamená to, že se tyto dva kontexty *nekryjí*. Z toho plyne, že v této perspektivě nemůže být život organismu procesem, jehož kroky bychom mohli popsat jako vztah jedna ku jedné, tj. jako vztah příčiny a účinku. I když ho nedokážu posoudit v biologických detailech, zdá se mi tento náhled přesvědčivý a důležitý.

Samozřejmě že tím zároveň vznikají problémy. Že se tyto dva kontexty

nekryjí, je vlastně způsob, jak nám chce autor ukázat, že každý má svou neredukovatelnou historii, že jsou vůči sobě určitým způsobem autonomní. Každé působení jednoho je vázáno na svébytnou existenci druhého, musí být něčím přijímáno, nezačíná nikdy od nuly. Zvláštním důsledkem, který z toho plyne a k němuž se autor často vrací, je zjištění, že život je vlastně nesmrtelný — ba nesmrtelný dokonce ve dvojitým ohledu. Jednak jako genetický zápis, jednak jako tělo, které ten zápis takzvaně čte. I když Markoš tu a tam operuje i tradiční představou, že „nesmrtelný“ je jen genetický zápis a tělo že je na rozdíl od něho smrtelné, jde mu myslím v tomto bodě o to, aby ukázal, že nepřerušovaná kontinuita těla je stejně důležitá jako kontinuita genetického zápisu. Čili máme nesmrtelnosti vlastně dvě. Zde by ale bylo zapotřebí také ukázat, v jakém smyslu je živá bytost *smrtelná*, v jakém smyslu patří k životu *diskontinuita*. Na jednom místě se tento motiv objevuje, když je řeč o nutnosti tzv. „smyčky“, o nutnosti pořizovat stále znovu věrné kopie „zápisu“ i „čtecího zařízení“, které vrací celý proces k původnímu stavu; není však jasné, jak se má tato nutnost k emfaticky zdůrazňované *nesmrtelnosti* „těla“, tzn. jak se vztahuje evidentní diskontinuita individuálního bytí ke kontinuitě obou kontextů.

To je pouze jedna z obtíží, k nimž metafora genetického „textu“ a tělesného „čtenáře“ vede. Zisk, který představuje formulace vztahu dvou relativně nezávislých kontextů, které nelze identifikovat, ale ani oddělit, zůstane sporný, dokud se nevyjasní, v jakém smyslu ho lze pro daný problém vůbec využít. Autor sám říká, že v živé buňce *nelze* provést rozdělení na zápis a čtenáře, a pokud nejsme s to jasně rozlišit, co je v jakém ohledu „čtenář“ a co „text“, není zřejmé, do jaké míry je nosný model čtení jako takového. Proti modelu „četby“ mluví v jistém smyslu i to, co víme už od Kanta, že totiž v organismu je všechno nutně jak prostředek, tak účel. Dá se pak říci, že je v něm všechno jak geneticky, tak tělesně (spolu)určeno.

Všechny tyto okolnosti vedou k otázce, jakým způsobem lze pomocí dvou „nesmrtelných“ a obecných kontextů (jak genetický zápis, tak druhová morfologie jsou samozřejmě obecné) uchopit jednotlivý organismus, o kterém se na jiném místě říká – podle mne naprosto oprávněně – že jak jeho genetická výbava, tak jeho schopnost ji interpretovat jsou zcela *jedinečné*. Zde se vynořují problémy, které nejen že nejsou v knize řešeny, ale nejsou ani dostatečně jasně formulovány. Je pochopitelné, že oba kontexty musí vystupovat na jedné straně jako „nesmrtelné“ a obecné, ale že zároveň mohou existovat pouze jako jedinečné. Obojí je evidentně nezbytné, není však vůbec zřejmé, jak se obojí k sobě má.

Bylo by třeba ukázat, jak je možné, že každý z oněch kontextů – a život organismu není nic než jejich vzájemný vztah – je na jedné straně tvůrčí, to znamená nabízí přicházejícímu impulsu škálu nových možností, a na druhé straně je vůči druhému obecnému kontextu zužující, vybírá si pouze jednu z mnoha možností, právě vzhledem k sobě. To jsou opět dva aspekty, které se v textu oba objevují, oba jsou nějakým způsobem věcně podložené, ale zároveň je nejasné, jak spolu souvisejí. Je-li organismus „sebeorganizující totalita“, která se organizuje s využitím náhod a „napříč“ jimi, pak je zapotřebí osvětlit, jak sebe-vztažnost organismu v těchto souřadnicích funguje. Co je *subjektem* života, který se o sebe stará, co znamená toto „o sebe“ v situaci, kdy genetický i morfologický kontext jsou na jedné straně obecné („nesmrtelné“) a *určující*, a zároveň jsou *určovány* jedinečným (a konečným) organismem?

Mám pocit, že se zde koncentrují otázky, které s sebou celé východisko nese: od počátku není jasné, co a v jakém smyslu je „přijímající systém“ a co „informace“, protože oba kontexty jako by byly obojím. To samo nemusí být vůbec nesprávné, ale je třeba některé základní věci napřed ujasnit: co tu znamená „přijímat“, tj. „rozumět“? Co přesně „vyhmatává možnosti“, a z čeho? Že to není ani přibližně jasné, lze vidět z následujícího citátu: „Existuje jen *jediné* rozhraní: mezi živou bytostí a jí interpretovaným vnějším a vnitřním světem“ (244). Z toho by plynulo, že organismus je jakýmsi bezrozměrným rozhraním, které prakticky nelze myslet. Organismus musí přece *být* svým vnitřním i svým vnějším světem, ale je třeba zkoumat, *jak* jím jest.

Jestliže je, jak říká autorem citovaný S. A. Kaufmann, „vývoj systému posouvání hranic“, pak musí právě toto „posouvání hranic“ být konkrétně zachyceno. V knize se objevuje řada témat a pojmů: „pole“, „podoba“, „kultura“, „intencionalita“; všechny k tomu, co je třeba zachytit, nějak poukazují, ale všechny zůstávají na podobné úrovni zřetelnosti, či spíše nezřetelnosti, sugerují určitý směr, ale nedělají tím směrem zatím žádné kroky. Poslední zřetelná rovina, na kterou lze při sledování výkladu dospět, je právě tematizace dvou základních kontextů, v jejichž vztahu je genetická výbava bohatší než realizované morfologie a existující morfologie bohatší než genetická výbava. Ohledně hranic mezi organismem a kontextem, tj. ohledně identity a difference organismu ve vztahu ke kontextu, trvají v textu zásadní nejasnosti.

[Snad by se dalo uvažovat o tom, že pohled na to, co je vnější a co vnitřní, co je organismus a co prostředí, tzn. co je interpretující a co interpretované,

se musí měnit, chceme-li vskutku uchopit život organismu. Právě svým životem činí tělo obecnou genetickou informaci jedinečným tělem a zároveň činí jedinečnou genetickou informaci obecnou (druhovou) morfolo-gickou strukturou. Organismus se tedy musí „starat“ o kontinuitu genomu svým konkrétním tělem, i o kontinuitu těla (druhu) svým konkrétním genomem. Každý z kontextů formuje tedy svůj protějšek *ve svém smyslu*, ale zároveň se nutně podřizuje *jeho* interpretaci, mění se v jeho smyslu. Polem tohoto konfliktu, v němž je každá složka prostředkem i účelem, je život organismu.]

Nejasnosti, které tkví v povaze věci, nutí autora k tomu, aby se pohyboval na apelativně programové rovině, kde se nás snaží přesvědčit, že ve vztahu mezi genetickou výbavou a organismem nejde o prosté „dekódování“, tzn. specificky projev kauzálního působení, nýbrž o „interpretaci“. Píše například: „*Pochopení situace, ve které se organismus nachází, je skrze význam a ten se rodí v procesu interpretace. Nám přísluší posoudit, zda je tato interpretace výkonem hermeneutickým [= interpretací, P. K.], nebo je nutným vyústěním složitých kauzálních vztahů atd.*“ (293).

Domnívám se, že jednou z příčin, proč se nedaří přejít od programových prohlášení ke konkrétnějšímu uchopení bytí organismu, je volba výchozího modelu text-čtenář, který je v této podobně nevhodný. Dovedl bych si text představit jako vodítko, pokud by se měla provádět srovnávací analýza „života textu“ a „života organismu“, protože text – ve své jednotě s čtenářem a v diferenci vůči němu – vykazuje se živým vztahem mezi organismem a prostředím vskutku jisté analogie. Jedním ze společných rysů je i to, že ve skutečném textu, jak ho reprezentuje text umělecký, je rovněž vše zároveň prostředkem i účelem. Jakmile však celý vztah pojme tak, že na jedné straně máme text jako vyskytující se „zápis“ a na druhé straně vyskytujícího se čtenáře, začne být model zavádějící. Charakteristickým rysem textu není prostě fakt, že je *zapsán* a může někde ležet, to z něho ještě text nedělá. Pouhá fixace nestačí k tomu, abychom hovořili o textu a o jeho návazné interpretaci.

Když U. Eco přebíral v Praze cenu Vize, mluvil také o tom, co dělá text textem: patří k němu, že jej nelze libovolně přepisovat. To je ale jen minimalistické negativní vymezení. Text dělá textem něco mnohem složitějšího a myslím, že to jen velmi volně souvisí – nebo vůbec nesouvisí – s tím, jestli je zapsán. Napíše-li manželka lísteček „Tondo, dojdí pro pivo“, je to zapsané sdělení, ale není to text, který by řečený Tonda interpretoval. Na základě dlouhé prehistorie a sdíleného kontextu pokynu rozumí

a udělá, co je třeba, ale neinterpretuje text. Organismus, který by mohl být pendantem textu v silném slova smyslu, by v tomto případě bylo třeba manželství, které se tímto způsobem dorozumívá a které prostřednictvím rozumění takovýmto vzkazům žije. Naproti tomu by rudimentárním textem mohl být lísteček s nápisem „Tondo, dojdi pro pivo, řekla Fatima“. To by nebylo prosté sdělení, ale zárodek situace, kterou by stálo za to začít nějak interpretovat. Protože text v pravém slova smyslu musí „situaci“ sám vytvářet.

Myslím, že je třeba opravdu rozlišovat mezi rozuměním v určité situaci a interpretací textu. Text v silnějším významu, jehož vzorem je text umělecký, je v nějakém smyslu autonomní, nějakým způsobem žije a jeho smysl se nevyčerpává jednorázovým sdělením. Tento text má v sobě zabudovanou mnohoznačnost jako něco konstitutivního, to znamená interpretaci si vynucuje, nedochází k ní jenom v důsledku neporozumění. To je ale téma na samostatnou diskusi, téma, které bych dal rád na tomto místě do závorek, protože chci přejít právě k problému prostého jazykového rozumění určitému sdělení, které nikdy není mechanické a které už samo všechno to, oč Markošovi jde, spoluobsahuje. Pokud je jako výchozí metafora „textu“ příliš komplikovaná, snad by mohla fungovat metafora „jazyková“.

V knize je věnováno nemálo místa popisu buněčných pochodů, z nichž je zřejmé, že proteiny mohou plnit různé funkce, nebo naopak různé proteiny tutéž funkci. Tento vztah může sloužit i jako jednoduchý popis toho, jak fungují slova: totéž slovo plní často zcela odlišné funkce, zatímco nejrůznější slova mohou plnit tutéž funkci. O úspěšnosti fungování rozhoduje způsob užití a uchopení v dané situaci. Každé přijetí informace je sdělení, jemuž musí někdo rozumět. Zápis, kterému někdo rozumí, je jakési obecné sdělení, má obecné vlastnosti, a tomuto obecnému sdělení, kterému by mohl nějakým způsobem porozumět každý, rozumí jeho příjemce právě svým jedinečným způsobem. I u prostého rozumění v situaci jsme postaveni před problém, že něco obecného je v dané situaci uchopeno jedinečným způsobem, a na druhé straně že příjemce otevírá danému jedinečnému projevu svým pochopením nové obecné možnosti. Myslím, že tato zvláštní metamorfóza patří k podstatě jazykového rozumění. Jiná otázka je, nakolik nám jazykověda či hermeneutika umožňují pochopit, jak je něco takového možné: jak to, že jsme schopni jedinečnou zkušenost vyjádřit obecně a jedinečné sdělení obecně pochopit?

Markošova kniha s modelem jazykového rozumění také pracuje, vlastně

ještě mnohem vydatněji než s modelem text-čtenář. Ale ještě než jsme schopni začít přemýšlet o tom, kdo je ve vztahu mezi zygótou a genem čtenář a kdo text, jsme postaveni před úplně nový vztah, vztah mezi slovníkem (nikoli už textem) a mluvčím (nikoli už čtenářem). O genomu, o němž se mluvilo jako o zápisu, tj. textu, dokonce kanonickém, jako je třeba bible, se pojednou říká, že to je vlastně takový Websterův slovník, ze kterého si mluvčí (proteiny) vytahují hesla, která potřebují. To jsou ovšem zcela odlišné situace a autor neříká, jak se k sobě mají.

Možná jsou tyto nesrovnalosti opět vnějším výrazem fenoménu, o kterém již byla řeč, to znamená skutečnosti, že interpretace je na jednu stranu významným rozšířením a na druhou stranu podstatným zúžením interpretovaného. Tento obtížný problém je však třeba rozvinout, a nikoli obejít tím, že budeme bez přechodu mluvit jednou o bibli a podruhé o slovníku. V užívání jazykových metafor pro vztah mezi genomem a vaječnou buňkou panuje v podstatě chaos: máme genetický zápis, ale potřebujeme jazyk s jeho promluvami. Znamená to, že šlo o zápis bez jazyka? A jak se z buňky „čtenáře“ stala buňka „promluva“? „Genom je pouhým slovníkem pro řeč, v níž je recept [genetický zápis?] napsán“, praví se na jednom místě. Genetický zápis tedy vystupuje promiscue jako *text*, který je „čten“ vaječnou buňkou, *lexikon*, z něhož si promluvy (proteiny ve složitých syntaktických vztazích) vybírají slova v jednom (zúženém) významu, a také jako genetický *jazyk*, který zůstává „konzervativní a univerzální“. Zde by bylo třeba – rozhodneme-li se pro podobné východisko – zvolit (převzít) určitý pojem a pracovat s ním důsledně, aby se ukázalo, kde jsou jeho hranice a zda jej lze vůbec použít. Nelze si vybírat jen „souznějící“, ale disparátní prostředky, a něco – byť sympatického – jimi sugerovat: v daném případě pohled na způsob bytí živých bytostí jako na určitý typ *rozumění*.

3.

Přesto přináší Markošův pohled nejen řadu pozoruhodných dílčích námětů, ale uplatňuje se i jako skutečná perspektiva; trochu paradoxně právě tam, kde dokáže klasicky vědeckému přístupu přiznat dílčí oprávnění. Uznává, že v organismech existují deterministické dráhy metabolické i regulační, ale odmítá předpoklad, že by byly základním stavem: musí se teprve ustavovat, a chceme-li je jako takové zkoumat, musíme je vyjmout z jejich jedinečného kontextu. Platnost zákonů fyziky a chemie neznamená,

že by naším cílem mělo být extrapolovat je takovým způsobem, aby uchopovaly živou bytost jako celek. Markoš vidí tuto úroveň zákonitostí jako jednoznačně dané meze, „mantinely“, které vnášejí do chaotických stavů řád, a právě tím umožňují otevírání nových významových souvislostí, tvořivost a produktivnost, která by se bez těchto mezí nemohla nikdy rozvíjet. Vypracované schéma se stává „součástí repertoáru automatismů. Neznamená to, že živý tvor je automat – naopak [...], díky prostoru, který automatismem získá, se opět otevírá nový explorativní prostor, kdy život může experimentovat se sebou i se svým okolím.“ (256) Ukazuje se tedy, že deterministické procesy tvoří pouze jeden aspekt dění, které lze charakterizovat jako „potencializaci“, umocňování, v němž dochází k tvorbě nového, aniž došlo ke zničení organizace a kontinuity.

Je však otázka, nakolik lze vztah mezi uchováváním identity a tvorbou nového chápat jako svého druhu hierarchii či následnost („základnu“ a „nadstavbu“), v níž se *vlastní atributy života* vyjevují až „na základě“ determinovaných hranic. „Hermeneutický“, tvořivě rozumějící pohled by v takovém případě nastupoval až tam, kde spoléhání na automatismy již nestačí. Není však rozhodující a riskantní otázkou živého rozumnění (tj. otázkou „hermeneutickou“) právě to, *kde* se lze ještě spolehnout na ustavený mechanismus, a kde je třeba hledat jiné cesty a jiná řešení? Nejde tu tedy spíše o dva *aspekty*, dva možné způsoby vidění životního procesu jako takového? U Markoše poukazuje tímto směrem zejména charakteristika vztahu mezi ontogenezí a fylogenezí. „Domnívám se, že neexistuje ostré rozhraní mezi ontogenezí a fylogenezí – jsou to *dvě strany téže mince* – evoluce, sebestrukturace. Přesto máme nutkání tyto procesy rozlišovat.“ (313) Dokonce tihneme k tomu je přímo *oddělovat*: stojí pak vedle sebe ontogeneze jakožto opakující se proces striktně řízený geny a fylogeneze, evoluce, jakožto proces poháněný v podstatě náhodami. Avšak životní děj je v každém svém momentu opakovatelný (srozumitelný) proces a zároveň jedinečná a neopakovatelná událost. Opakovatelnost „mechanického“ a jedinečnost „historického“ dění nezachycují dvě sféry, dva „regiony“ bytí: jde o dva pohledy na skutečnost, které jsou oba nezbytné. Při užití jedné perspektivy [= vynětí z jedinečného kontextu] roste ovladatelnost, ale ztrácí se smysl, u druhé přibývá smyslu, ale ubývá zvladatelnosti. Podstatné však je, že jde o různé významové možnosti, jak pohlížet na tžž děj, jak jej interpretovat.

Když Markoš resumuje své pojetí organismu jako napětí mezi zápisem (genomem) a tvarem (tělem), říká: „Tak jako je z hlediska genidentity

podružné, že živým tvorem protéká hmota a energie [...], může se ukázat jako podružné, že jím protéká genetická informace jistých kvalit. Jde o sebe-definici (sebe-uvědomění) a tento proces je do velké míry emancipován jak od materiálního pozadí, tak od informace zapsané v DNA.“ (293). Zde si musíme uvědomit, že jeden kontext je sice vždy v jistém smyslu autonomní vůči druhému, ale že tu není žádný „proces sebeuvědomění“ autonomní vůči *obojímu*. Oba kontexty se sice navzájem přesahují a v tomto smyslu jsou „emancipovány“, ale zároveň je jeden produktem druhého, jsou možné jen jeden v druhém. „Tělo“ se udržuje prostřednictvím genetického zápisu, zatímco genetický zápis se udržuje prostřednictvím „těla“. Jakmile pojmáme identitu živého organismu jako „emancipovanou od obojího“, ožívujeme de facto pozice umělého sporu mezi scientistickými „mechanicisty“ a vitalistickými „duchaři“.

4.

Zde se dostáváme zpět k úvahám o možnosti „vědy o životě“ a případné vyhlídce na sjednocení lidského vědění o přírodě s věděním o člověku a historii. Zdá se, že ve vztahu k tradičně chápané vědě jakožto poznání obecných souvislostí a zákonitostí je možné se dopouštět dvojího pochybení. Tím prvním, vůči němuž je napřena autorova kritika, je zaměňování poznáných zákonů za skutečnost „samu“. Druhou chybou by bylo upírat jim skutečnost a vidět v nich pouze mocensky motivovanou „geometrizační“, selhávající před tajemstvím „niterné“ a jedinečné zkušenosti, pro niž je třeba objevit „jinou vědu“.

V daném konfliktu nejde o *dvojí skutečnost*, nýbrž o dvojí pohled na skutečnost: jakýkoli děj – i fyzikální – je jak opakovatelný, tak jedinečný, protože vše, co je skutečné v prostoru a čase, je také jedinečné. Jde o dvojí pohled na *jednu* skutečnost, která je jak obecně uchopitelná, tak jedinečná a uchopení se vymykající. I když Markoš prohlašuje, že dva pohledy jsou cennější než jeden, nemíní to vždy úplně doopravdy. Je spíše přesvědčen, že objektivistický pohled na život je principiálně v nepravu a chtěl by v hermeneutice najít metodickou oporu pro *jinou vědu* o životě. Nepochybně je třeba, aby biologie jakožto věda o životě byla fenoménu života co možná práva, aby se snažila uchopit, čím se odlišuje od skutečnosti neživé. Pokud ale zůstane vědou, bude jejím cílem nalézt nahlédnutelné, obecně vykazatelné, a proto ovladatelné vztahy, a nikoli nalézt život jako takový.

Těžko říct, kde se bere přesvědčení, že kdysi bylo poznání světa ucelené a jednotné, i s tím spojená otázka, zda viníkem jeho rozpadu jsou humanitní vědy, které se zpronevěřily osvícenskému ideálu a propadly iracionálním sklonům, nebo vědy experimentální, které se odcizily žité zkušenosti a upsaly se matematizaci. Je snad naše rozumější, tj. poznávající a jednající, bytí ve světě ucelené a jednotné?

Přiznáme-li si, že zvládnout život není úkolem vědy, nýbrž úkolem živých bytostí, ukáže se něco překvapivého: možná není v krizi věda, možná nemůže a nemá být jiná, než je. Možná jsou v nepořádku naše představy o ní, nároky a očekávání, které s ní spojujeme. Věda nalézá a formuluje obecné souvislosti, a dává tak lidem do rukou prostředky k životu. Nedává a nemá dávat jejich životu „smysl“. Pokoušíme-li se vyznat a rozhodovat v zamotaných dějích a událostech našich životů, pak nikdo normální nehledá řešení u vědy. Proto nemůže být v nejobecnější rovině naším cílem nalezení pravé vědy o životě, nýbrž spíše nahlédnutí, *jaké místo má věda v životě*.

Smysl skýtá věda jen vědcům, kteří se v teoretické oblasti konfrontují s nesrovnalostmi a s chaosem, aby mu vyrvali (vnutili) určitou podobu obecného pravidla. Jakmile ji však najdou, přestává jít o *poznání* (tj. o konfrontaci) a začíná jít o *vědění*, které má význam prostředecný a „technický“. Vědci většinou tuší, i když to většinou nereflektují, že se nemusí obávat „definitivního“ poznání, že se za každým poznáním otevírá ještě větší a hlubší problém. Meze vědění v tomto smyslu nejsou jen nahodilé a dočasné, ale nejsou ani branou k „jiné skutečnosti“: souvisejí se způsobem našeho bytí ve světě, v němž nejsme jen bytostí poznávající, ale i jednající. Proto se mi zdá, že v úsilí vpravit *do vědy* filosofické (a životní) nahlédnutí mezi vědění jako takového tkví jakýsi protimluv.

Není dnes akutním problémem, kdy už se vědě konečně podaří uchopit tajemství života, nýbrž zda jsme s to pohlédnout na vědu z hlediska života, zda si dokážeme uvědomit jak důležitost, tak meze jejího postavení v životě. Jestliže věda převádí jedinečnou skutečnost kolem nás na obecné vědění a umožňuje našemu jednání skutečnost v obecné poloze zvládat, pak toto vše není pro život jen *cílem*, nýbrž také *prostředkem*. Prostředkem k tomu, abychom vědění svým jednáním překračovali a skutečnosti vtiskovali jedinečný tvar a abychom meze obecného vědění nezakoušeli jenom jako prozatímní nedostatek, nýbrž i jako nevývratné svědectví o tom, že neuchopitelná, tvořivá jedinečnost patří k povaze skutečnosti samé.